

stevig van zich afbeten. Op de strijd aan het oostelijk front reageerde die brede massa in de eerste plaats vanuit haar eigen levenssituatie: Duitsland was de vijand, die vijand had zich in het oosten in een immens avontuur gestort, men hoopte, ja vertrouwde dat dit slecht voor hem zou aflopen en men had geen enkele behoefte, hem te helpen; wie dat wèl deed, werd als een landverrader beschouwd. De eerste annonces omtrent het sneuvelen van Nederlanders uit de *SS-Standarte 'Westland'* leidden er al eind augustus toe dat op het stafkwartier van de Nederlandse SS 'tientallen vuile brieven' binnenkwamen 'van verblinde volksgenoten die zichzelf feliciteren met deze doden.'¹

De enkele concrete cijfers die wij konden vermelden, zijn veelzeggend: op een totaal van enkele honderdduizenden potentiële vrijwilligers voor de militaire dienst (de Nederlandse strijdmacht had in mei '40 een sterkte gehad van ca. driehonderdduizend man) kwamen er in eerste instantie ongeveer drieduizend aanmeldingen voor het Vrijwilligerslegioen; daarvan waren er zeventig afkomstig uit de groep van enkele tienduizenden officieren en onderofficieren (beroeps- en reservekader bijeengeteld); van de vijfduizend *marechausées* stelden zich ruim vijftig beschikbaar voor dienst achter het front en onder de ruim vierhonderd eerste gegadigden van de *Culano* waren er tien die niet uit de NSB-hoek afkomstig waren. Op politiek gebied waren er slechts twee groeperingen die zich, wat de strijd in het oosten betrof, aan Duitse kant schaarden: NSB en NSNAP. Niet-NSB'ers als Arnold Meyer, Boellaard, Breunese, Verwey, Thoden van Velzen, Offerhaus, Hirschfeld, Louwes en Staf raakten met wat zij aanvankelijk trachtten te bereiken, spoedig even geïsoleerd als Mussert en van Rappard.

De brede massa hoopte niet anders dan dat de Duitse invasie van de Sowjet-Unie in een fiasco zou eindigen hetwelk het herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid zou bevorderen; het verlangen naar dat herstel werd alleen maar aangewakkerd door de nieuwe dwangmaatregelen die Seyss-Inquart met zijn oproep: 'Nederlanders, blik naar het oosten!' liet samenvallen.

Opheffing der politieke partijen

De *Reichskommissar* had de demonstratie in Amsterdam aangeduid als 'het uitgangspunt van de nationaal-socialistische reorganisatie ook in Nederland'; hij zou 'alle instellingen en politieke ideeën die reactionair een nieuwe ontwikkeling willen tegenhouden . . . opruimen.' Daarbij dacht hij niet uit-

¹ Brief, 10 sept. 1941, van A. H. aan W. J. Heubel (Doc I-683, 2-14).